

- KOBERA, P — ŠEC, P Reklama efektivně Praha, Unico 1991 106 s
 PATRÁŠ, V O pragmatice současného televizního reklamního textu In Varia II Ed M Nábělková — P Odaloš, Bratislava — Banská Bystrica, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV — Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela 1993 s 74—78
 PAVLU, D a kol Slovník propagace A Z 1 vyd Praha, Merkur 1983 246 s
 PRACHÁR, J Reklama 1 vyd Bratislava, Ekonomická univerzita 1993 293 s

K dotazníkovým metodám výzkumu jazykového povědomí

Josef Šimandl

KČJ FF UK, Praha

Dotazníkové metody nejsou domovem v jazykovědě Masově předkládaný formulář pro široce založené a pohodlně zpracovatelné zjišťování je poměrně mladý vynález státní správy, který u respondentů předpokládá gramotnost a jistý (většinou neověřovaný) stupeň soudnosti tento předpoklad platí přiměřeně i o dotaznicích lingvistických

Sociolingvisticky dotazník lze použít podpůrně při výzkumu dialektů, ev sociolektů, ale i ke zkoumání tzv běžně mluveného jazyka a jeho poměru k jazyku spisovnému povědomí o tom, které tvary uživatelé ještě/už (ne)hodnotí jako spisovné Taková hodnocení lze sice vyžadovat od (reprezentativního vzorku) všech uživatelů jazyka, ale s výhradou, že povědomí spisovnosti je u většiny národa opřeno jen o znalost pasivní (aktivní více či méně pokulhává) Směrodatné soudy o spisovnosti získáme spíše od aktivních uživatelů spisovného jazyka (v tomto smyslu lze spisovný jazyk chápat za svébytný sociolekt) V dialektologii by sotvakdo mapoval povědomí např o záhorském dialektu — o tom, co je či není „záhorské“ — dotazníkem zadávaným (mj) na Prešovsku

V Čechách sice proběhlo mnoho dílčích a několik velkých anketních šetření tvaroslovný dotazník ÚJČ ČSAV z 50 let (rozeslany poštou osobnostem kulturního života a vybraným učitelům, do vyhodnocení přijato 153 dotazníků), iniciovaný článkem A Jedličky Zjišťování mluvnické normy soudobé spisovné češtiny (1950, 121n), dotazník k nářeční slovní zásobě, nyní po 30 letech zúročený v Českém jazykovém atlasu (Praha 1993), anketa týmu Machač — Stich — Tejnor k pravopisu a názorům na případnou reformu z konce 60 let. Avšak zatím marně pátráme po metod(olog)ické práci

o dotaznicích Slovensko má podnětnou tradici sociolingvistického bádání. Katriakova monografie *Metódy a techniky sociologickeho výskumu* (1975), překlad stati B Techtmeierové a kol *Tézy o jazykovej kultúre* (1987), ve sborníku z konference ve Smolenicích (1988) zásadní práce J. Šikry (*Jazykové normy a ich odraz vo vedomí nositeľov jazyka*) a J. Horeckého (*Základné pojmy jazykovej komunikácie vymezuje pojmy komunikačná kompetencia a jazykové vedomie*, tedy samotný předmět anketního šetření) S takovými pracemi se náš *Reader in Czech Sociolinguistics* (1986) může na teoretické úrovni dobře měřit (zejm díky Danešově studiu o hodnotách a postojích ve vztahu ke kodifikaci), ale praktické plody nám scházejí Zato na Slovensku proběhla v rámci projektu *Slovenčina v súčasnej komunikácii* (1989) anketa zaměřená celonárodně a dotýkající se většiny úrovní popisu jazyka S výsledky seznamuje Slovenská reč od č 5—6/1991 po 1993 (studie A Oravcové, J Šikry, J Bosáka, K Buzássyové, M Nábělkové ad)

K dotazníkovým šetřením bývají vznášeny výhrady, od přízemně praktických (formulace otázek, organizace sběru, reprezentativnost zkoumaného vzorku aj) až k vážné noetické otázce. Co se vlastně zkoumá?

Jazykové vědomí (*Sprachbewußtsein*) se vymezuje různě, definice se shodují v tom, že to je složka vědomí, která reguluje zacházení s jazykem Zahrnuje thesaurus slov, gramatický kód a komunikační normy Horecký (op. cit.) si vypomáhá počítačím obrazem báze dat a operačních pravidel Do operačních pravidel řadí jak gramatiku, tak normy a postoje ty však, jak dále ukážeme, se nevejdou úplně do pojmu vědomí Horecký rozlišuje 4 stupně — *jazykové vedomie*

- 1) *insitné* (individuální, bez ovlivnění společenskými vztahy),
- 2) *bežné* (v rámci jazykového společenství),
- 3) *kultivované* (u těch, kdo respektují omezení spisovného jazyka),
- 4) *teoretické* (u těch, kdo jazyk zároveň vědecky zkoumají)

Na tomto pojetí oceňujeme zviditelnění teoremu, že jazykové vědomí jazykovědcovo je jazykové vědomí *sui generis*, z toho vyplývá, že jazykovědec by je z principu neměl brát za kritérium pro kodifikační rozhodování (ač se tak doloženě dělo a vskrytu možná bude dít i v budoucnu)

Výzkum založený na takovém pojetí *jazykového vedomia* má podle Horeckého jen okrajově přihlížet ke stupňům 1 a 4, hlavně by měl stanovit poměr 2 3 Je bohužel příznačné, že v anketě JÚLŠ SAV se nakonec zjišťovalo pouze globální sebehodnocení respondenta — bod 39 *Ako ste pristupovali k vyplneniu jazykovej časti dotazníka* (spontánně x s rozmyslem podle představy správnosti x podle jazykového citu) A přece je známo, že např i erudovaný jazykovědec (který by měl mít *jazykové vedomie* 4) může respektovat ta omezení spisovného jazyka, o nichž není teoreticky přesvědčen (3), že internalizovaná omezení spisovnosti v jistém jazykovém spole-